

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FJERDE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

DR. PHIL., SOGNEPRÆST.

TREDIE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDLER G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1893—95.

Indførelsen af den Evangeliske salmebog i Horbelev og Falkerslev sogne 1801—2.

Af **L. Koch.**

I Horbelev og Falkerslev sogne på Falster har der på en kort afbrydelse nær været præster af familien Koch fra året 1765, da hr. Hans Peter Koch blev ansat som adjunctus og successor hos mag. Hans Christopher Elers, hvis eftermand som sognepræst han blev det næste år. Da han blev gammel, ønskede han sin søn, Hans Christopher Elers Koch, til kapellan, og det lykkedes ham 1798 at få ham udnævnt til residerende kapellan i Falkerslev. Dette embede var oprettet 1742, således at det skulde besættes ved indtrædende vakance; men der havde kun været én residerende kapellan nogle få måneder i året 1768, og der blev heller ikke igen ansat nogen, da H. C. E. Koch 1808 blev faderens eftermand, idet der den gang pålagdes embedet andre betydelige afgifter¹⁾. Det var ikke store ting, kapellanen fik at leve af. Sognepræsten skulde betale ham 100 rd. om året, dertil skulde han hæve indtægten af en mensalgård i Horreby sogn samt højtidsoffer af begge sogne, og hans fader forpagtede ham en annexgård i Falkerslev, stor 6 tdr. hartkorn, for 33 rd. 2 mk. om året. Men han var ung og virksom,

---

¹⁾ Barfod, Den falsterske gejstligheds personalhistorie I, 190.

og med godt mod hjemførte han 1800 sin unge brud, Laurentze Marie Buntzen, en datter af dispacheur Buntzen, og da hun året efter fødte ham en datter, var der stor glæde i kapellangården. Men da trak der en sky op, der i et helt år formørkede livet der så vel som i præstegården.

I året 1800 var der blevet givet almindelig tilladelse til at indføre den Evangelisk kristelige salmebog. Denne tilladelse modtoges med glæde af kapellanen; thi som næsten alle på den tid anså han Kingos salmebog for uhensigtsmæssig og mente, at almuen let kunde misforstå de mange billedlige udtryk, som fandtes i den. Dog vilde han selv intet skridt gøre til dens indførelse, at ikke menigheden skulde have årsag til at sige: ny præst nye skikke! Men det var ikke blot de unge, der den gang følte sig tiltalte af de nye eller omarbejdede salmer, men også de gamle. Der var få, der kunde se, at poësen var gaaet tabt i den nye salmebog, men alle kunde se, at den formanede og anviste til et ærbart og hæderligt levnet, og var »det mystiske« rent blevet borte i den, var den desto bedre skikket til at modvirke almuens overtro. Da derfor den gamle sognepræst havde gjort sig bekendt med den, blev han så indtaget af den, at han besluttede om muligt at indføre den i sine menigheder. Fjorten dage før Nytår 1801 oplæste han i kirken den kongelige kundgørelse, idet han forklarede menigheden, at den ikke var en befaling, men kun en tilladelse; han bad tillige menighedens medlemmer om, hvis de vilde samtykke i salmebogens indførelse, da at komme til ham i præstegården og tegne sig for exemplarer, dem han da skulde skaffe fra København. Der blev da i kort tid på denne måde i Horbelev afsat over 300 exemplarer, og første søndag i fasten var det tillyst, at man vilde begynde at bruge dem i kirken. Da alt tegnede til at gå så godt i Horbelev, besluttede kapellanen også at gøre et forsøg i Falkerslev. Han fik godsejeren på Skørtinge, sekretair Stampe, til at give salmebøger til de fattigste i sognet, og

da han den første onsdag i fasten katekiserede over den offentlige gudstjeneste og talte om »fornuftig gudsdyrkelse«, fik han lejlighed til at sammenligne nogle af de gamle salmer med de nye, og idet han fortalte, hvad godsejeren havde gjort, opmuntrede han bønderne i Virked, der vare velhavende selvejere, til også at komme deres fattige til hjælp. De skød virkelig også sammen og skænkede fire salmebøger. Allerede den næste søndag blev der sunget af dem i kirken. Et par bønder vred sig rigtignok ved bekostningen og ytrede, at man kunde lige så godt »blive ved den gamle tro«. Dog købte også disse bøger. Første søndag i fasten prædikede sognepræsten selv i Falkerslev, og alt løb roligt af, på det nær, at én mand gik ud af kirken, da de begyndte at synge de nye salmer. Men da kapellanen den følgende søndag talte med ham og beklagede, at han havde hørt, at han var bleven pludselig syg, lod han denne forklaring gælde. Da der endnu var mange fattige i Horbelev, som manglede salmebøger, fik sognepræsten af det classenske fideicommis, der ejede sognet, tilladelse til for dets regning at uddele 80 salmebøger, selv gav han 10 og kapellanen 5. Da der i de gamle salmebøger ikke var nummere, fordi der var bestemte salmer til hver søndag, blev der nu opsat nummertavler i kirkerne, og degnene gik før tjenesten rundt og hjalp folk med at oplede salmerne.

Således tegnede alt godt, og menigheden syntes med glæde og andagt at synge de nye salmer. I marts måned udbrød krigen med England. Soldaterne bleve indkaldte, og der var stor nød og jammer i mange huse. Midfaste søndag om morgenen blev kapellanen kaldet til en bonde i Falkerslev, der var bleven så forskrækket over sin indkaldelse, at han var bleven syg. Da gudstjenesten begyndte, var der samlet en talrig menighed, deriblandt næsten alle soldaterne. Kapellanen tog da af den hjælp, Jesus viste de nødlidende, anledning til at tale om den hjælp, de i deres nød kunde vente af Gud, og han lod fra prædikestolen

synges salmen nr. 436: »Vor konge signe du o Gud«. Det hedder i denne:

Os landets folk, o herre! giv,
at villig hver adlyder!
at hver opofrer gods og liv,
når landets tarv det byder!
Velsign os Gud af land og vand,
at uden nag vi yde kan,
hvad fælles tarv udkræver.

Da græd hele menigheden, en af soldaterne kom hen og takkede præsten hjærtelig for hans prædiken, og alle priste »den ønskelige salme«.

Imidlertid kom der rygter om, at adskillige i menigheden vare misfornøjede. En mand sagde i kirken, så degnen hørte det, at de nye salmer skulde »få et stakket halsben«, og folk uden for bondestanden pustede til misfornøjelsen, således en bogbinder, der betragtede det som indgreb i sin næring, at de nye bøger vare forskrevne direkte fra København, og — hvad der sikkert har været farligere — en forvalter paa Korselitze gods, der mente sig fornærmet af sognepræsten. Dog var alt dette kun knurren i krogene, ingen talte til nogen af præsterne om sagen, og henimod pinse forstummede rygterne, så alt syntes at skulle gaa roligt af.

Men misfornøjelsen arbejdede sig dog frem i det skjulte. Den 2 Juli skulde biskop Tønne Bloch visitere menighederne, og søndagen i forvejen, d. 28 Juni — just den dag, da kapellanens førstefødte datter var født — kom sognepræsten til Falkerslev og fortalte ham, at der om morgenen havde været en deputation hos ham, bestående af en mand fra hver by i sognet. De havde forlangt de nye salmebøger afskaffede. Vilde han ikke føje dem deri, vilde de klage til biskoppen. Men hvis han vilde give efter, vilde de tie stille med en anden ankepost, nemlig at børnene fra Horbelev måtte gå til konfirmation hos kapellanen i Falkerslev. Præsten søgte at tale dem til rette og forestillede dem, at de jo selv havde vedtaget at bruge den nye salmebog.

Men de svarede, at de ikke kunde finde salmerne, deres tjenestefolk vilde ikke købe de nye bøger, og desuden var det bedst at blive ved den gamle tro. Samme dag mødte ligeledes en deputation fra Falkerslev med det samme forlangende.

Efter at have rådført sig med sin søn, besluttede sognepræsten at meddele biskoppen, hvad der var sket og spørge ham, hvorledes sagen skulde afgøres. Tirsdagen den 1 Juli var der visitats i Åstrup, hvortil sognepræsten var indbudet. Efter middagsmåltidet bad han om tilladelse til at tale med biskoppen og fortalte ham, hvorledes sagerne stod. Men har han håbet at finde medhold her, har han kun kendt biskop Bloch dårligt. Denne var ikke blot en overmåde myndig mand; men han hørte ogsaa til den gamle teologiske retning og stillede sig i en skarp modsætning til alle forsøg på at lempe sig efter det nye. Han erklærede straks, at her intet andet var at gøre end at rette sig efter menighedens ønske. Dette måtte ske, selv om den nye salmebog, hvad han ikke kunde erkende, var bedre end den gamle. Ligeledes forlangte han, at der om torsdagen ved visitatsen skulde synges af den gamle salmebog, og han vilde ikke fravige sin beslutning, uagtet præsten forestillede ham, at dette vilde gøre gemytterne endnu mere urolige. Med denne besked og et tungt hjerte kørte da den gamle præst hjem til Horbelev, hvor sønnen ventede på ham fuld af længsel efter at høre, hvorledes alt var gået af. Ved at høre biskoppens erklæring, blev han »så ærgerlig over denne mands dumme og overmodige stolthed, at han ej kan beskrive det«. Biskoppen kom da endnu samme aften til Horbelev og befalede degnen at synges af de gamle salmer. Denne spurgte, om han da skulde bekendtgøre for menigheden, at de skulde medtage de gamle salmebøger i stedet for de nye. Men biskoppen svarede ham: Jeg kender ingen ny salmebog. Det har uden tvivl været en uhyggelig aften, biskoppen tilbragte i Horbelev. Han var selv meget høflig; men ingen talte et ord om den sag,

som dog lå dem alle på sinde, og kapellanens hjærte var på en gang fuldt af den dybeste foragt for biskoppen og den inderligste sorg over menighedens enfoldighed og over de hindringer, der lagdes i vejen for den gode sags fremme.

Den næste dag var Horbelev kirke helt fuld, både bønderne og sognets honoratiores havde indfundet sig talrigt. Kapellanden katekiserede, og biskoppen holdt derpå en lille tale, hvori han bevidnede sin tilfredshed med ungdommens fremgang og kapellanens embedsvirksomhed, samt talte »ret net« om den gamle præst, der just det år blev jubellærer. — Derefter spurgte biskoppen menigheden, om den havde noget at klage. Da fremstod der nogle af menigheden — efter biskoppens fremstilling hørtes det af mange munde — og udtalte ønsket om atter at måtte bruge de gamle salmebøger og »blive ved den gamle tro«. Biskoppen svarede dem, at cancelliets promemoria, der var bleven oplæst i kirken, kun tillod menighederne, hvor de og præsterne vare enige, at bruge den evangeliske salmebog, og at menighederne følgelig ikke deri mod deres ønske kunde påtvinges noget. Men da fremstod kapellanden og sagde: Må jeg tale? Først da han tre gange havde gentaget spørgsmålet, vilde biskoppen høre det og svarede med en misfornøjet mine: Ja hvis De finder det fornødent. Da tog han ordet og talte, efter biskoppens sigende med den heftigste patos, således:

»Jeg blev særdeles bestyrtet, da rygtet sidste søndag førtalte mig, hvad eders opførsel i dag har bekræftet, at I vilde beklage eder over, at den nye salmebog brugtes i eders kirker. Jeg har været vidne til al den forsigtighed, hvormed min fader indførte den, vidne til den beredvillighed, hvormed I straks ikke alene selv antog den, men endog nogle af eder understøttede eders fattige til at købe den. Jeg har været vidne til, hvor andægtige I nu snart et halvt år have sunget af de nye bøger. Jeg har hørt mange af eder bevidne mig eders glæde over de skønne nye salmer. Jeg har set jer — det jeg aldrig

så ved de gamle bøgers brug — ved de nye salmers brug at være rørte indtil tårer. Efter alt dette troede jeg det umuligt, hvad jeg dog nu i dag ser bekræftet, at I vilde besvære jer over sådan en forandring, som I frivillige indgik i, og om hvis nytte så mange af eder har forsikret sig overbeviste. Jeg for min person anser denne forandring for såre gavnlig og giver de nyere salmer, som jeg tilforn nærmere har forklaret jer, et stort fortrin for de gamle. På grund af dette og foranførte håber jeg, Ds. Højærv. og menigheden begge billiger denne min beslutning, at jeg ikke igen lader de nye salmebøger fare, før kongen udtrykkelig befaler mig at nedlægge dem«.

Da kapellanen standsede, hørtes en stærk knurren i kirken. Biskoppen søgte endnu at overtale ham og mente, det var dog vist bedst at lade de nye salmer fare, »til Gud åbnede hjerterne for deres indførelse«. Men da kapellanen blev ved, at han kun vilde bøje sig for en kongelig resolution, påbød biskoppen tavshed og sluttede derefter tjenesten med en bøn.

Præsterne havde god grund til at være misfornøjede med biskoppens ubestemte opførsel, og kapellanen havde vel ret, når han sagde: »Han gjorde det onde, han kunde, videre turde han ikke gå«. Uden tvivl har han håbet blot ved brugen af sin egen myndighed at kunne genindføre den gamle salmebog, og han har godt vidst, at dette vanskelig vilde lykkes, når kancelliet blev blandet ind i sagen; således må det vel også forklares, både at han indlod sig på at forhandle menighedens klage i kirken, og at han ikke turde helt afvise kapellanen, da det dog ikke var denne, men sognepræsten, der havde ansvaret for, hvad der var gjort.

Fra kirken gik man hjem til præstegården, og havde stemningen været trykket aftenen i forveien, var den det endnu mere ved middagsbordet. Alle tav om, hvad der var sket i kirken, og det tør nok forudsættes, at samtalen

heller ikke er gået synderlig livlig om andre ting. Om aftenen, før biskoppen rejste videre, kaldte han kapellanen ind på sit værelse og bebrejdede ham, dog under en høflig form, at han med tilsidesættelse af biskoppen, der dog var hans øvrighed, havde skudt sig ind under kongen, at han havde gjort dette, just som biskoppen havde talt godt om ham, og at han var så påståelig, da han dog så, at hans biskop havde den modsatte mening. Kapellanen indrømmede, at han måske i kirken havde brugt vel stærke ord, hvilket han bad biskoppen undskylde; han mente at være stået frem som retfærds forsvarer og havde derfor talt i en slags affekt. Han skulde stedse erkende, at biskoppen var hans øvrighed og om muligt se at fortjene hans agtelse og yndest. Men han havde ikke før troet, at der mellem fornuftige mennesker kunde være to meninger om den nye salmebogs fortrin for den gamle, og det var også endnu hans tro, at biskoppen ved den udviste eftergivenhed mod bønderne kun vilde på en kærlig måde medvirke til at fremme regeringens ønske om dens indførelse. »Ja«, svarede biskoppen, »sæt endog, at den nye salmebog er den bedste, så bør man dog ikke så ligefrem forkaste det gode, og det er den gamle. Når jeg nu siger Dem, at jeg kun har læst to af de nye salmer, som begge ere omdannede efter de gamle, og næsten ærgret mig til døde over dem, hvad siger de så?« »Jeg siger«, lød svaret, »at saa har deres Højærværdighed en anden mening end jeg«. Biskoppen nævnede derefter de to salmer nr. 128 og 119, og kapellanen efterså dem siden uden at kunne finde nogen »ærgerlig forskel«. Salmen nr. 128, »Til dig, til dig, o Jesu Krist« er en af H. Thomissen bearbejdet tysk salme (se salmebog for kirke- og husandagt nr. 440), nr. 119, »Lov og tak og evig ære«, er af Kingo og er i den nuværende salmebog optaget uforandret efter den evangeliske som nr. 135. Begge salmer ere undergåede de i evangelisk salmebog almindelige forandringer, men høre ingenlunde til dem, der ere værst behandlede. — Samtalen endte med, at biskoppen udtalte sin anerkendelse af den

omhu, hvormed ungdommen var bleven undervist, og dernæst lagde kapellanen paa sinde ikke at glemme hin Pauli *σωφρονία*, hvorpå han forlod stuen uden at vente på svar, og kort efter rejste videre. Den gamle præst var bleven tvivlrådig, om det ikke var klogest at opgive hele sagen. Men sønnen stod fast, og det lykkedes ham at få faderen til at fastholde de nye salmebøgers indførelse.

Torsdag, fredag og lørdag holdt bønderne møder. Horbelev sogn gik i spidsen og rev Falkerslev med sig. De vedtog, at enhver, der næste søndag tog den nye salmebog med sig i kirken, skulde bøde 9 mk. Om søndagen var der først tjeneste i Falkerslev. Sognepræsten prædikede selv, og alt gik roligt af, men ikke et menneske sang med. I Horbelev derimod gik den halve menighed ved sangens begyndelse ud i våbenhuset, hvor den blev stående og hørte prædikenen, formodentlig for at se, om præsten vilde hentyde til dens opførsel; men han holdt sig klogelig derfra. Om eftermiddagen forsamlede bønderne sig igen; en husmand opsatte en skriftlig klage for dem, og denne blev tirsdagen d. 7 Juli overgivet biskoppen i Nykøbing. Han svarede dem blot: »Jeg skal skrive til ham«; men hvem denne »ham« var, fik de ikke at vide. — Biskoppen havde i Horbelev sagt, at han vilde »afvente kapellanens tagende measures«, hvilket vel sagtens vilde sige, at han håbede, han skulde give efter og afskaffe salmebogen. Nu, da han havde modtaget en formelig klage, måtte han selv gøre det første skridt, og d. 20 Juli skrev han til kancelliet, fremstillede sagen og spurgte, »om det kan være en præst tilladt at påtvinge menigheden tvært imod dens udtrykkelige forlangende og ønske den nye evangeliske salmebog«, idet han fremhævede, at klagen viste, at de også efter hans visitats vare blevne tvungne til at bruge denne bog, som de dog hjærtelig ønskede at forskånes for.

Imidlertid gjorde kapellanen i Falkerslev de største anstrængelser. Han gik omkring og talte med bønderne enkeltvis, og han samlede dem alle; det gik som sædvanligt,

hver af dem var villig til for sit eget vedkommende at indrømme, at de nye salmer vare gode nok, men ingen vilde skille sig fra de andre, og når de vare samlede, krævede de alle, at de gamle skulde indføres på ny. Kapellanen mente endog, at af de 18 bønder i Falkerslev by var det kun 4, der virkelig vare salmebogens modstandere. Det var således en højst uhyggelig tilstand, der var indtrådt. Noget måtte der gøres for at komme ud af den, og det var kapellanen, som måtte handle. Efter visitatsen var det ham, der var trådt i forgrunden. Det, der lå nærmest, var selv at klage; men det var især den gang en egen sag for en kapellan, der sad i et meget lille embede, at lægge sig ud med sin biskop, og der var jo også en anden udvej, nemlig at lade bøndernes klage gå sin gang, og vente, til den kom til betænkning. I sin nød vendte han sig til sin ven og slægtning, notarius publicus H. G. Olsen. Det var en mand, hvem det nok var værd at have til forbundsfælle i denne sag. Om hans gode villie kunde der ingen tvivl være, han var en ivrig fremskridtets og oplysningens mand. Desuden var han biskop Balles svigersøn, og kunde således underrette denne om, hvorledes en af hans kolleger handlede med hans salmebog, og han kom både i sit eget gæstfri hus og ved sin embedsstilling i berøring med mange indflydelsesrige mænd, som han kunde påvirke, hvad der også nok kunde behøves, når en kapellan skulde have udsigt til at tage striden op med en biskop. Olsen billigede fuldkomment kapellanens fremgangsmåde, og han blev ved at yde ham råd og hjælp, hvor han kunde, hvad der var en stor opmuntring for ham i hans nød. »Det er så trøsteligt«, skriver han, »når man er omgivet af udyr på alle kanter, da at høre en menneskelig stemme«. Det kunde også nok behøves, at han fandt nogen deltagelse uden for sognet; ti i dette blev det værre og værre.

Klagerne beråbte sig nu på, at man kunde jo se, at biskoppen brugte de gamle salmer, og han måtte dog vel vide, hvilke der vare de bedste; desuden vilde de ikke have

en salmebog, som ingen andre steder brugtes. — I Falkerslev forefaldt der dog ingen uroligheder. Enkelte sang endog med søndagen d. 12 Juli, men de fleste sade tavse. Men anderledes gik det i Horbelev. Også her prædikede den gang kapellanen. Før mesningen blev der sunget: »Alene Gud i himmerig«. Denne salme er et vers kortere i den nye salmebog end i den gamle, og da kapellanen vendte sig for at messe, blev menigheden ved og sang det femte vers. Han begyndte imidlertid messen, degnen svarede, og kollekten var halvt sunget, før menigheden var ude med sit vers. Da messen var læst, vendte præsten sig atter til menigheden og tiltalte den således: »Jeg må herved tilkendegive menigheden, hvad den allerede efter den offentlige erklæring, jeg en gang har afgivet, burde vide, at jeg vedbliver at forrette gudstjenesten, som jeg nu i næsten et halvt år uden forargelse har forrettet den; vil nogen gøre alarm og derved forhindres fra at høre, hvad der for alteret eller på prædikestolen bliver sagt, så være det hans ansvar og ikke mit«. Derefter udførtes resten af gudstjenesten i ro. Efter at de vare gåede ud af kirken, kom bønderne hen til kapellanen og bad ham om at finde sig i den nye salmebogs afskaffelse. I samtalen fremkom atter de gamle anker, og de endte med: »vi vil ikke være hedninger frem for alle andre her på landet«. Kapellanen gentog, at han kun vilde vige for en kongelig resolution, og de skiltes ad lige misfornøjede med hverandre. Hårdest trykkede hele forholdet på den gamle præst. Han havde stedse stået i et godt forhold til sine menigheder, og de holdt virkelig af ham. Sønnen bad, om han ikke måtte prædike hver helligdag, så længe uroen varede; men heri vilde den gamle mand ikke samtykke. Søndagen d. 19 Juli skulde han altså prædike. Dagen i forvejen havde bønderne endnu en gang forgæves søgt at overtale ham med det gode. I Falkerslev var der kun omtrent 50 mennesker i kirke. Nogle sang af de nye salmer, men nogle nynnede så småt de gamle, dog forstyrredes gudstjenesten ikke derved. I Horbelev

var der næsten ingen i kirke, følgelig var her den dag heller ingen uro. Det var dog altid bedre end den forrige søndag, og kapellanen gik ret beroliget hjem om eftermiddagen; ti han tænkte: Lad dem kun blive af kirken, det blive de snart kede af. Men om aftenen kom en af hans søstre til Falkerslev og bad ham den næste morgen komme til sin fader, da denne havde fået en skriftlig klage tilsendt. Da han hørte dette, kunde han ikke oppebie morgenen, men gik endnu samme aften til Horbelev, hvor han traf sin fader på sengen i et inderligt slet lune. Han gav ham bøndernes brev. Det var underskrevet: Rasmus Olsen og desuden 9 navne, der kun vare skrevne med forbogstaver, og som overbringerne selv ikke ret kunde gøre rede for. Brevet lød således:

»I ærbødighed fremlægger vi her for deres ærværdighed vores mening og betænkning angående de nye salmebøger om deres afskaffelse hos os her i sognene, af årsag at mange ganske lidet eller slet ikke forstår tal, så at salmen ofte er udsynget, før de får fundet den; så ere de gamle salmer dem bedre bekendt, tilmed kan og de, som ere ikke forståelige på tal, lade sig vise salmerne hjemmefra af andre. Så ere vi også forvissede om, at disse sidste have intet stridigt mod den rette evangeliske lærdom, da vi derimod have mistanke, at disse nye bøger have nogen forandring imod skriftens lærdom og religionens sandhed, da vi ingensteds have fundet i dem, at der bedes mod vores arrigste og listigste fjende, djævelen, hvilket dog findes mange steder i den gamle. Da vi tror, at det med flid er udeladt af de nye, og da kapellanen også lærer, at slangen eller djævelen ikke var årsag i, eller forførte de første mennesker til fald, da det dog ofte i skriften udtrykkelig findes, såsom i Korinternes 2det brev 11 kap. 3 v. og Åbenbaringens bog 12 kap. 9 v. foruden det i første Mosebog 3 kap. 1 v. Så læres også, at det ikke var egentlige djævle eller onde ånder, som vor frelser uddrev af de besatte, men hentyder det

på visse sygdomme, og at disse onde ånder haver ingen indflydelse til på jorden at forføre, skade eller friste menneskene; men dette synes os at stride mod den hellige skrifts udtrykkelige mening som hos Matt. 12 k. 24 v. og 8 k. 28 v., som også mod gudfrygtige og lærde mænds ældre skrifter, som ere i dr. Arndts Sande kristendom 2 bogs 54 kap. og i vor gamle kirkesalmebog, hvor der står: »I djævlens vold jeg fangen lå, jeg var fordømt til døde«. Så kan vi vel ikke uden årsag fatte mistanke til disse nye bøger, så vel som til kapellanens lærdom, da den hellige skrift er vor og lærdommens fuldkomne rettesnor, som indeholder de fuldkomneste sandheder, så vi ganske frasiger os disse nye salmebøger så vel som anden lærdom, som i ringeste måde kan give os mistanke til lærdommens rigtighed. Da vi agte, at have og beholde den evangeliske lærdom rén og i mindste måde uforandret ganske efter biblens eget vidnesbyrd og retsindige læreres reformation uden at blandes med ny lærdom, som vi aldrig har hørt eller lært.

Det vi også ville formode, at vores gamle sogneherre (hos hvem vi endnu ikke haver mærket nogen spor til lærdommens forandring) ikke ville nu i sin høje alderdom overlade sine menigheder i tvivl om lærdommens rigtighed. Desforuden ville vi ej heller gjerne forlade vores egen og forfædres sognekirke og henvises til andre, da vi håber, at det ikke skulde regnes os til en last, at vi holder fast ved vore gamle umistænelige salmebøger og lærdom. Hermed Gud befalet!

Horbelev d. 19 Juli 1801«.

Striden var således ved at få en dogmatisk karaktér, og det var her som så mange andre steder: man opdagede, at djævelens navn ikke nævnedes i salmebogen. Men dertil kom nu, at bønderne havde mærket noget lignende i kapellanens prædiken. Hvad han havde sagt om syndefaldet, kan ikke oplyses. Derimod var prædikenen om de besatte holdt på 3 søndag i fasten 1800, »om de overtroiske

meninger om djævelen, som hersker iblandt os«. Den forklarer ganske vist besættelserne som tungsindighed og andre sådanne sygdomme. Men det er dog tillige virkelig overtro, han prædiker imod, tro på hekse, spøgelse og deslige; og han siger udtrykkelig, at der i troen på engle og onde ånder intet er, der strider mod skriften eller fornuften, ja han nævner flere steder af skriften, der nøde os til at tro på djævelens tilværelse. Således vilde den gang få af de yngre have talt. Selv var han også så overbevist om dens rettroenhed, at han »turde fremvise den for den strengeste domstol«. Men alligevel gik beskyldningen ham til hjærte, og hans sind var ofte nedtrykt; det var, siger han, den første kamp mod sandhedens mægtige fjender og mod overtroens talrige dyrkere, som han vovede, og hvad der især gjorde ham den tung, var hans gamle faders sorg over den. Bønderne beskyldte ham nu for at forholde dem biskoppens brev, som de påstod, at denne i Nykøbing havde lovet at sende dem.

Den følgende søndag holdt kapellanens kone sin kirkegang; men end ikke de koner, der fulgte med hende, havde taget den nye salmebog med i kirken. Om eftermiddagen havde kapellanen indbudet alle byens mænd og deres koner. Efter sædvane ved en sådan lejlighed blev der sunget en salme, og han valgte nr. 516: »Gud, du din hånd oplader«. De sang alle ret hjærtelig med, og konerne roste den smukke salme; men da de vare hans gæster, vilde han den dag ikke omtale sagen videre. I kirkerne skete der de følgende søndage vel ingen uorden, men der kom kun få i kirke, og ingen deltog i sangen.

Da besluttede sognepræsten endelig at indstille sagen for kongen. Hidtil havde han ventet på, at bønderne skulde føre klage; men da det nu viste sig, at de kun vilde afgøre striden på deres egen måde, så tillod hans pligt som undersåt, som lærer og hans egen rolighed, som næsten var forspildt, ham ikke længer at finde sig i den hidtilværende uorden. Først underrettede han dog biskoppen

om sin hensigt, idet han på ny fremstillede hele sagens gang og navnlig lagde vægt på, at der ingen misfornøjelse havde ytret sig før et par dage før biskoppens ankomst til visitats. Denne skrivelse modtog biskoppen d. 9 August, samtidig med hans egen tidligere klage, hvorover kancelliet krævede kapellanens betænkning, og da biskoppen fandt, at sognepræstens skrivelse indeholdt al fornøden oplysning, indsendte han denne til kancelliet og underrettede sognepræsten om, at han havde gjort det.

Samtidig med, at sognepræsten fattede den beslutning at klage til kongen, bekendtgjorde han det i kirken. Han talte om, hvor det havde smertet ham, deres gamle 78årige lærer, med hvem de nu i 36 år havde levet i fred og ro, at se sine kære menigheder opføre sig så ufornuftigt, og han gav dem endnu 14 dages frist til at gå i sig selv; hvis de så ikke vare komne til bedre erkendelse, vilde han indgive sin klage. Men heller ikke det frugtede. Sognemændene vedblev deres modstand; men hvorledes den ytrede sig i det fjerdingår, der endnu gik, inden den kongelige resolution faldt, kan ikke oplyses. Kun så meget vides, at to af dem i September vare i Odense hos biskoppen og bragte ham en klage, som han skriftlig lovede dem at indsende til kancelliet, hvilket løfte han også holdt.

Endelig faldt den kongelige resolution d. 30 oktober. Den lød således:

- 1) »Vi ville, at det skal have sit forblivende ved den nye Evangelisk kristelige salmebogs brug i Horbelev og Falkerslev menigheder.
- 2) Vi ville, at kancelliet tilkendegiver biskoppen over Fyens stift, at vi misbillige hans forhold i denne sag og havde ventet af ham, at han i stedet for at lægge hindringer i vejen for den nye salmebogs indførelse i en menighed, som for største delen allerede havde antaget den, vilde med nidkærhed have søgt troligen at fremme dette middel til sand religiøsitetets forfremmelse.

Det var naturligvis kun den første del af resolutionen, biskoppen skulde meddele vedkommende. Men Olsen, der havde adgang til kancelliets præsident, kammerherre F. Moltke, kunde allerede d. 2 November meddele sin ven kapellanen indholdet af den, og vi tage ikke meget fejl, når vi tro, at det har været en glædesdag, da dette brev kom til Falkerslev. Provst Friedlieb fra Skælby, der opholdt sig i København, sendte d. 16 November »med den mest deltagende glæde« den officielle underretning. Desværre, skriver han, at »hvad videre der er passeret i den sag gemmes til mundtlig samtale«, så vi få intet at vide om, hvorledes resolutionen er bleven til.

Den kongelige resolution blev den følgende søndag af kapellanen oplæst i begge kirker. Om eftermiddagen kom nogle af bønderne til sognepræsten og bad om at måtte læse den. Han viste dem den straks og lod den oplæse for dem, men nægtede dem tilladelse til, som de ønskede, at tage den med og vise den til de andre. De søgte derpå endnu en gang at overtale ham til at lade de nye salmebøger fare, og da han viste dem, at dette nu vilde stride mod kongens udtrykkelige befaling, ytrede de tvivl om, hvor vidt resolutionen var ægte, efter som den ikke var trykt og kongens navn ikke stod i den. Modstanden mod de nye salmebøger var dog nu brudt. Vel sad menigheden endnu nogle søndage tavs i kirken; men nytårsdag 1802 begyndte de at synge med, og siden var der ikke mere tale om de gamle salmer.

Bønderne havde altså lidt et fuldstændigt nederlag. Men det skulde heller ikke gå af uden en hævn, og denne skulde gå ud over kapellanen, hvem de betragtede som den, der var skyld i de nye salmers indførelse, og deri kunde de på en måde have ret; ti om det end ikke var ham, der havde gjort begyndelsen, så var det dog hans fasthed, der gjorde, at de ikke blev opgivne. Allerede nogen tid havde han mærket, at de viste sig uvillige til at yde ham sådanne tjenester, som de tidligere gerne havde

vist ham, at låne ham vogne og deslige. Men henimod Jul samledes de byvis, og i flere byer, navnlig i Virked pålagde de mulkt for hver gårdmand, der ofrede mere end 2 sk. og for hver husmand, der ofrede mere end 1 sk. eller $\frac{1}{2}$ sk. Det sædvanlige offer var for en gårdmand 20 sk.—1 mk. 12 sk. og for en husmand 8—6 sk. Juledag kom der da kun få til offers, og disse få gav så lidt, at der kun indkom $\frac{1}{8}$ af det sædvanlige offer. Det var en meget alvorlig sag for en mand, der med kone og barn skulde leve af 100 rd. om året foruden højtidsofferet, der plejede at beløbe sig til lidt over 100 rd. Han advarede dem om, at han vilde påtale sin ret, og straks efter nyår indgav han en klage til kammerherre Calmette, der var amtmand over Falster og Møen. Denne har imidlertid ikke taget hensyn til klagen eller måske endog nægtet at befatte sig med sagen. Ikke bedre gik det med en anden klage, han indsendte til biskoppen. Denne, der måske også nok har syntes, at han kunde trænge til nogen straf, indsendte den vel til kancelliet, men med den bemærkning, at da anledningen til misforstand mellem ham og menigheden nu var hævet, vilde han vel nok ved det næste påskeoffer få en behagelig bekræftelse på den gamle sætning: *cessante causa, cessat effectus*.

Men biskoppens spådom slog ikke til. Påskeofferet blev ikke stort bedre end juleofferet, og dertil kom desuden en ny fortræd; ti da der skulde udsendes offersedler, skrev kapellanen på disse alle dem til rest for juleofferet, der enten slet ikke havde ofret, eller kun havde ofret $\frac{1}{2}$ —2 sk. Han gjorde dette, fordi bønderne havde begyndt at rejse tvivl, om han i det hele havde ret til offer, og han mente sig berettiget til at betragte også dem, der havde ofret uanstændigt, som restanter, da forordningerne udtrykkelig sagde, at der skulde ofres, som skik og brug er. Men nu var der tre gårdmænd i Virked og en husmand, der kun af frygt vare gåede med de andre, men som nogle dage efter Julen havde bragt ham deres offer i huset. Dette

blev nu opdaget, da de ikke vare skrevne for restance, og de andre krævede da den fastsatte mulkt af dem. Husmanden kom først til kapellanen og beklagede sig over, at de havde truet ham med, at han det år ikke, som han plejede, skulde få tørv hos dem, og et par dage efter sendte en af gårdmændene bud, at han endelig måtte komme dem til hjælp; ti de andre vare dem alle på nakken, og de truede dem med, at vilde de ikke betale de 2 rd., skulde de blive dem fratrukne, når byens penge skulde deles. — Efter nogen betænkning gik kapellanen da den 11 maj til Virked, idet han tog to uvillige mænd med sig som vidner, og sammenkaldte bymændene og spurgte, om det var sandt, hvad han havde hørt om dem. De indrømmede, at de havde mulkteret de tre mænd; men det var ikke, fordi de havde ofret, men fordi de havde overtrådt deres byvedtægt. Kapellanen forestillede dem det urigtige heri og bad dem vogte sig for følgerne. Men da antog mødet en meget urolig karakter. De beskyldte ham for at have brudt deres byfred og for at have taget to mænd med for at fange dem i ord, og tilsidst tog oldermanden penge frem og sagde: »Skal vi mulkteres, betaler jeg som oldermand her mulkterne. Jeg er ansvarlig for dem«. Der var da ikke andet for kapellanen at gøre end at gå sin vej med de ord: »Jeg er ikke kommen for at trættes med jer, og når I vil den vej, vil jeg ikke tale mere med jer«.

To dage efter, d. 13 Maj, indgav han klage til kancelliet, hvori han begærer, at såvel Horbelev som Falkerslev sogne-mænd må gennem landets verdslige øvrighed vorde underrettede om de pligter, de ere ham som deres præst skyldige i henseende til hans lovlige indkomster; om muligt ønsker han erstatning for sit afkortede offer og at det forebygges, at nogen i fremtiden behandler ham som en tigger, samt endelig, at Virked bymænd må underrettes om, at deres forhold er lovstridigt, og blive pålagte at afholde sig fra at forfølge de uskyldige. — Det var kun nødigt, kapellanen bestemte sig til at indsende denne klage. »Det er«, skriver

han, »tungt, når pligt påbyder en sådant, og dobbelt tungt for en kristelig lærer, af hvis vandel skulde lyse mildhed og venlighed, og tidobbelt for en ung mand, der først træder ind i verden. Men når på den ene side de uskyldig fornærmede klager over fornærmelsen og anmoder om hjælp, og på den anden side mine egne ringe kår trykke mig, så vil det højkongelige kancelli let kunne indse, at ej uædle bevæggrunde drive mig til dette skridt«. Dette andragende indsendte han ikke igjennem biskoppen, men gennem amtmanden, og denne havde jo allerede på et tidligere standpunkt af sagen vist ulyst til at beskæftige sig med den. Dette har vel også været grunden til, at Olsen atter måtte i bevægelse. Kapellanen skrev til ham og sendte ham en kopi af klagen, og denne sendte han igen straks til kammerherre Moltke. Ved en senere samtale undlod Olsen ikke at forestille Moltke, »hvad han troede at burde, om Calmette«. Moltke mente, at man burde befordre Koch; men Olsen mente, at amtmanden burde tilholdes at gøre eller lade gøre sin pligt. »Det skal desuden ske«, svarede Moltke, »men brave embedsmænd bør souteneres, og når deres poster da blive dem chicaneuse, bør de ikke plages med den post, hvor de udså god sæd og høste torne«. I øvrigt lovede han, at så snart sagen indkom, skulde han tage sig af den med liv og sjæl. Desuden kunde Olsen underrette Koch om, at hele kancelliet var gunstigt stemt for ham, og han råder ham til selv at komme til København for at benytte sig deraf.

Om dette er sket, er uvist; men d. 10 Juli pålagde kancelliet amtmanden, at betyde de vedkommende i Horbelev og Falkerslev sogne det urigtige i deres forhold, samt at give Virked bys beboere en alvorlig advarsel og tilkendegive dem, at de kunde vente at komme under tiltale, når de fremdeles vedbleve deres ulovlige fremgangsmåde. Resolutionen er, som næsten alle de talrige resolutioner om ofret lige siden reformationens tid, holdt noget ubestemt. Der er ikke tale om nogen erstatning for det tab, præsten havde lidt, heller ikke om nogen straf, hvis advarslen ikke hjalp. Hvad umiddelbar virkning den har havt, kan ikke oplyses; men vist er det, at det gode forhold mellem præst og menighed snart oprettedes.

Ovenstående er bygget på aktstykker i rigsarkivet og Lolland-Falster bispearkiv, samt på papirer, som H. C. E. Koch har efterladt. Sagen er kortelig omtalt i meddelerens »Den danske kirkes hist. 1801—17«, s. 136—37.